

О.В. Ситнікова

Одеський національний університет

імені І.І. Мечникова

Науковий керівник: канд. філол. наук,

доцент М.Д. Марінашвілі

Неособові форми дієслова як засоби вираження вторинної предикації у французькій та українській мовах

Мета дослідження полягає в порівняльному аналізі структурних, семантичних і функціональних особливостей неособових форм дієслова як компонентів структури вторинної (згорнутої, «редукованої», «часткової» [23: 43], «другорядної» [10: 192], «потенційної» [11] предикативності у французькій та українській мовах.

Об'єкт вивчення становить категорія вторинної предикації. **Предметом** дослідження є формально-синтаксичні та семантико-синтаксичні характеристики неособових форм дієслова як вторинних предикатів у французькій та українській мовах.

Вторинна предикація є характерною для пропозиції, що поєднує в собі декілька пропозицій. Якщо основна пропозиція знаходить вираження відносно підмета і присудка, то додатковій пропозиції властиві три основні характеристики: наявність предикативного зв'язку без дієслівного маркера, синтаксична інтеграція в основну предикацію і периферійна позиція по відношенню до семантичної структури (*structure argumentale*) пропозиції [21: 8]. Вторинна предикація міститься, зокрема, в дієприкметникових, дієприслівникових (герундільних), інфінітивних зворотах, в яких носій предикативної ознаки ідентичний такому в основній пропозиції. Такі речення є поліпропозиційними, проте предикативна ознака залежної пропозиції співвідноситься з тим же самим носієм предикативної ознаки, що і предикат основної пропозиції [1: 43-44].

Модально-часове категоріальне значення, вираження особи та співвіднесеність до дійсності у напівпредикативних структурах виражається по відношенню до первинного предиката. Компоненти вторинної предикації будуються на базі складнопідрядних речень, «що зумовлено їх неоднорідною природою з точки зору власне-синтаксичної, семантико-синтаксичної та власне-семантичної інтерпретації» [4: 16]. Це один з видів транспозиції, через який дієслівне речення (із дієслівним ядром) переходить у категорію іменника, прикметника або прислівника, зберігаючи тип семантико-синтаксичних відносин між пропозиціями складного речення [17: 401; 20: 77]. У простому ускладненому реченні вторинні предикати є еквівалентами аналітичних морфем-слів, які у складному реченні «виконують роль предиката предикатів і оформляють синтаксичні зв'язки й семантико-синтаксичні відношення між відповідними частинами речення» [14]. Саме на основі цього факту компоненти структури вторинної предикації беруть участь у формуванні нових семантико-синтаксичних відношень, структури простого ускладненого чи «синтаксично елементарного (монопредикативного), але семантично складного (поліпропозитивного) речення [8: 110]. Вони несуть додаткове семантичне та інформативне нашарування та водночас визнаються синтаксичним засобом мовної компресії.

Дієприкметники характеризуються як «предикативно-атрибутивні означення» [16: 405] з огляду на їх дієслівно-прикметникову природу: дієслівні категорії стану та часу трансформуються в дієприкметника у категорії станової та часової відносності ознаки предмета. До того ж в українській мові дієприкметник є носієм відносної (віддієслівної) ознаки предмета, що реалізується через атрибутивні категорії роду, числа та відмінка [4: 34]. В обох досліджуваних мовах прикметникова морфологізація підрядних означальних частин здійснюється через невідокремлені одиничні дієприкметники у пре- та постпозиції до субстантива, відокремлені дієприкметникові звороти у пост- або препозиції щодо опорного субстантива головної частини речення, або дієприкметником у складі дієслівно-іменного присудка.

Відмінною рисою французького дієприкметника є його функція «характеризуючого чи ситуаційного додатка або прислівника» [18: 41], який є конденсером сурядного ряду присудків, наприклад:

*Le concierge lui tendit la clé, lui **souhaitant** un excellent séjour* [22: 104] → *Le concierge lui tendit la clé **et** lui **souhaita** un excellent séjour,*

а також функція обставинного означення у складі абсолютної дієприкметникової конструкції, наприклад: *Aussitôt **le nom prononcé**, la voici, elle marche dans la rue de Paris* [19: 82] → *Dès **que le nom a été prononcé**, la voici, elle marche dans la rue de Paris.*

Інфінітив має дієслівно-іменникову природу; йому не притаманне морфологічне вираження числа, особи, абсолютного часу, способу, роду. За синтагматичними зв'язками інфінітив як і дієслово «керує прямим додатком і формує словосполучення з якісним прислівником» [13: 36]. Проте семантично ознака, виражена інфінітивом, «сприймається у взаємозв'язку її з предметом чи особою» [7: 69], що пояснює синтаксичні іменні функції інфінітива-«синтаксичного іменника» [9: 131].

Спільним для французької та української мов є можливість інфінітива бути трансформом підрядного з'ясувального та атрибутивного речень. Проте відмінною рисою французької мови є наявність інфінітива минулого часу та інфінітивних зворотів, а також вживання інфінітива у функції додатка до прикметника. Характерним для української мови є вживання у функції означення лише приіменникового інфінітива.

Щодо особливостей функціонування інфінітива у французькій мові слід звернути увагу на конструкцію історичного інфінітива, інфінітивна група якого, не маючи темпоральних або просторових поширювачів та не виражаючи категорії абсолютного часу і способу, семантично залежить від попереднього контексту та іменного ядра. Наприклад:

D'en parler maintenant me fait retrouver l'hypocrisie du visage, de l'air distrait de quelqu'un qui regarde ailleurs [19: 67],

а також на вагомий вплив простих та складених прийменників, вживаних із інфінітивом, які за рахунок широкого спектру лексичних значень розширюють функції інфінітива як обставини мети, часу, причини, наслідку, умови, поступки, способу дії, наприклад: *Après avoir consulté l'avancement de leurs travaux, elle décida d'activer la procédure d'urgence* [22: 40]. В українській мові інфінітив вживається лише у функції обставини мети.

Вторинна предикація у досліджуваних мовах виражається також дієприслівником і дієприслівниковими зворотами в українській та герундієм і герундіальними зворотами у французькій. У граматичній традиції ці одиниці трактуються як гібридна прислівниково-дієслівна категорія з ознаками дієслова і прислівника і як прислівник дієслівного походження [5: 220; 3: 222; 15: 280]. Дієприслівник та герундій є дериватами підрядної частини речення, що пов'язується з головною темпоральним значенням одночасності або різночасності, способу дії, причини, умови, мети, допустовості, наприклад:

... *І косилка закрутила своїми металевими зубами, заковтуючи в свою пащеку чергову порцію народного врожаю...* [6: 76]; *Ще й спромогтися зачинитися, залишивши* назовні сумку з мобількою [2: 22]; *C'est moi qui suis trompé en remplissant la commande* [22: 63].

Отже, порівняльне дослідження неособових форм дієслова у функції засобів вираження вторинної предикації у французькій та українській мовах дозволило виявити їхні структурні, формально-граматичні та семантико-синтаксичні конвергентні та дивергентні ознаки в двох мовах. Перспективним в подальших розвідках видається порівняльний аналіз комунікативно-прагматичної значущості неособових форм дієслова у франкомовних та україномовних художніх текстах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ванчикова Е. А. Вторичная предикация во французском языке / Е. А. Ванчикова // Вестник Челябинского государственного университета. – 2010. – № 40. – С. 43-47 (Филология. Искусствоведение).

2. Вдовиченко Г. К. Бора / Г. К. Вдовиченко. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2011. – 240 с.
3. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови; Академічна граматика української мови / І. Вихованець, К. Городенська; За ред. І. Вихованця. – К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.
4. Городенська К. Г. Дери́вація синтаксичних одиниць: монографія / К. Г. Городенська. – К.: Наук. думка, 1991. – 192 с.
5. Горпинич В. О. Морфологія української мови; Підручник для студентів вищих навчальних закладів / В. О. Горпинич. – К.: Академія, 2004. – 336 с.
6. Жадан С. Депеш мод / С. Жадан. – Харків: Фоліо, 2011. – 299 с.
7. Завальнюк Л. Інфінітив у формально-синтаксичній структурі простого речення / Л. Завальнюк // Наукові записки Вінницького педаг. ун-ту ім. М. Коцюбинського. – 2010. – № 12. – С. 69-73. – (Філологія).
8. Кульбабська О. В. Вторинна предикація та засоби її вираження у простому реченні / О. В. Кульбабська // Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2006. – № 27. – С. 108-111.
9. Кульбабська О. В. Інфінітив як засіб предикації у структурі простого речення / О. В. Кульбабська // Вісник Дніпропетр. ун-ту. – 2007. – № 4/2. – С. 129-135. – (Мовознавство).
10. Кульбабська О. В. Напівпредикативні конструкції як засіб компресії («згущення думки») / О. В. Кульбабська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2011. – № 7. – С. 191-194. – (Проблеми граматики і лексикології української мови).
11. Литвинко Ф. М. Вторичная (потенциальная) предикативность результирующих трансформов предложений местоименно-соотносительного типа: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: специальность 10.02.01 “Русский язык” / Ф. М. Литвинко. – Минск, 1985. – 19 с.
12. Лутак Т. І. Вторинна предикація як спосіб конденсації інформативного обсягу речення / Т. І. Лутак // Мовознавство. – 1986. – № 4. – С. 65-67.

13. Мейеров В. Ф. Инфинитив, его семантика и структура. Науч. докл. высш. шк. / В. Ф. Мейеров // Филологические науки. – 1985. – № 3. – С. 36-43.
14. Мірченко М. В. Синтаксичні категорії речення: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора філол. наук: спеціальність 10.02.01 “Українська мова” / М. В. Мірченко. – К.-Луцьк, 2002. – 36 с.
15. Реферовская Е. А. Теоретическая грамматика французского языка / Е. А. Реферовская, А. К. Васильева. – М.: Просвещение, 1982. – 400 с.
16. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля – К, 2006. – 716 с.
17. Українська мова. Енциклопедія [редколегія: Русанівський В. Н., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін.]. – К.: Українська енциклопедія імені М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
18. Arnavielle T. Le participe, les formes en –ant : positions et propositions / T. Arnavielle // Langages, 37ème année. – 2003. – № 149. – P. 37-54.
19. Duras M. L’amant / M. Duras. – P.: Les Editions de Minuit, 1984. – 143 p.
20. Guiraud P. La syntaxe du français / P. Guiraud. – P.: Presses universitaires de France, 1967. – 128 p.
21. Havu E. La prédication seconde en français: essai de mise au point / Eva Havu, Michel Pierrard // Travaux de linguistique. – 2008. – № 57. – P. 7-21.
22. Levy M. Toutes ces choses qu’on ne s’est pas dites / M. Levy. – P.: Editions Robert Laffont, S. A., 2008. – 340 p.
23. Melis L: L’infinitif de narration comme prédication seconde / L. Melis // Langue française. – 2000. – № 127. – P. 36-48.